

שמחת בית השואבה (שיעור לכיתות ד-ו)

מהלך השיעור

1. טקסט בנושא שמחת בית השואבה מהמשנה ושאלות לדיון

מי שלא ראה שמחת בית השואבה – לא ראה שמחה מימיו.
 במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים. ומתקנים שם תיקון גדול. ומנורות של זהב היו שם, וארבעה ספלים של זהב בראשיהן, וארבעה סולמות לכל אחד ואחד, וארבעה ילדים מפרחי כהונה ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג, שהן מטילים לכל ספל וספל.
 מבלאי מכנסי כוהנים ומאבנטיהם – מהם היו מפקיעים (עושים פתילות) ובהם מדליקים. ולא היתה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה.
 חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהם ואומרים לפניהם דברי שירה והלוויים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר... היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא ממזרח..."
 (משנה, מסכת סוכה, ה', א'-ד')

פרושי מילים: עזרת נשים – איזור בבית המקדש בו עמדו בד"כ הנשים, תיקון – טקס, פרחי כהונה – כוהנים מתלמידים, לוג – כמות של נוזל, בלאי – דבר שהתישן התבלה, אבנט – חגורה מהודרת, פתילות – פתיל של מנורת שמן, אבוקות – לפידים.

- מתי חוגגים את שמחת בית השואבה?
- אילו כלים ואילו חומרים מוזכרים בקטע?
- מדוע מציינים ממה עשויים הפתילים של המנורות?
- מה זה אומר שאפילו הפתילים עשויים מבגדי כוהנים? (חומרים יקרים, שפע, עושר)
- אילו חושים מופעלים בטקס? (ראיה – אור, שמיעה – שירה ונגינה, ריח – אש)
- מי משתתף בטקס, ומה תפקידו? למה מצוינים בעלי התפקידים השונים?
- מי הם חסידים ואנשי מעשה? מה הם עושים? למה זה חשוב, במה זה יוצא דופן?
- מדוע נאמר 'מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו'? איזו מין שמחה זו?

2. טקסט בנושא השתתפות בטקס ושאלות לדיון

אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל: כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמנה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו, וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה וזוקף ואין כל בריה יכולה לעשות כן. (בבלי, סוכה, נ"ג)

- מה עושה רבן שמעון בן גמליאל בשמחת בית השואבה?
- האם נהוג ומקובל שרב מכובד יעשה להטוטים כאלה?
- מדוע חשוב לציין את מעשיו של רבן בן גמליאל? מה ניתן ללמוד מכך על אופי החג?

3. משימה לסיום

כתבו כתבה עיתונאית המסקרת את ארוע שמחת בית השואבה, מנקודת מבטו של משתתף בטקס. לוו כתבתכם בתמונה (ציור).

נספח למורה – מקורות

שמחת תורה / הרב חגי גרוס

חג זה המסיים את חג הסוכות וחותרם את חגי תשרי, ידוע בציבור כיום שמחתה של התורה. המעניין הוא שקישור זה בין יום טוב האחרון של סוכות ובין סיום התורה הינו קישור מאוחר יותר מתקופת הגאונים. במקרא עצמו נקרא החג "עצרת": "ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו...". חז"ל המשילו יום זה לאדם אשר חגג עם ילדיו שבעה ימים וכאשר הגיע הזמן להפרד ביקש מהם להישאר עימו יום אחד נוסף כיון שקשה עליו הפרידה מבניו האהובים, כך גם בחג הסוכות זמן שמחתנו, לאחר שבעה ימים יחד עם הקדושה באותה סוכה מבקש ה' כביכול להישאר יום אחד נוסף עם בניו...

כיום נקרא היום האחרון של סוכות בארץ ישראל חג שמחת תורה. [בחז"ל נוהגים שני ימים טובים ולכן היום השמיני נקרא שמיני עצרת והתשיעי נקרא שמחת תורה]. ביום זה מסיימים לקרוא את התורה כולה ומתחילים מיד לקרוא מבראשית.

בעבר היו קיימים שני מנהגים שונים לגבי סיום קריאת התורה. מנהג ארץ ישראל היה לסיים את התורה אחת לשלוש שנים, מנהג בבל היה לחלק את התורה לפרשות כמספר השבתות של השנה ובכל שנה לסיים מחזור שלם של קריאה בתורה. מנהג זה הפך המרכזי בכל תפוצות ישראל ועל פיו אנו נוהגים גם כיום.

הקפות

על מנת להביע את השמחה אותה חשים לתורה, נהגו בקהילות ישראל את מנהג ההקפות. מוציאים את כל ספרי התורה מארון הקודש למרכז בית הכנסת והקהל כולו מקיף את הבימה שבע פעמים. בכל הקפה רוקדים ושרים שירי קודש שונים. טעמים שונים נאמרו על מנהג זה. יש אשר רואים את שבע ההקפות כנגד שבע האושפיזין [אורחים בארמית] אשר הוזמנו לסוכה בשבעת ימי החג: אברהם יצחק יעקב יוסף משה אהרון ודוד. יש אשר כתבו כי שבע ההקפות הן זכר לשבע ההקפות אשר הקיף יהושע את חומות יריחו, הקפות אשר גרמו בזכור לנפילת החומות. על פי דעה זו, אנו מביעים תקווה כי החומות בין עם ישראל ובין אלוקים יפלו לאחר ההקפות עם ספרי התורה. כל הקהל כולו שותף להקפות והשמחה בהם רבה. דגש רב מושם על שיתופם של הילדים הקטנים בהקפות וכיום ניתן לראות ילדים עם ספרי תורה קטנים, ודגלים מיוחדים לכבוד החג. המטרה היא לחבב את התורה על הילדים על מנת שירצו ללומדה.

בד"כ נער אשר גילו פחות מגיל 13 איננו רשאי לעלות לתורה אולם בשמחת תורה תקנו עליה מיוחדת לנערים, עליה בה מסתופפים כל הילדים בבית הכנסת תחת טלית [חופה...] ומבוגר עולה עימם וקורא עימם את הפסוקים בהם בירך יעקב את בניו של יוסף לפני מותו "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי..." עליה זו נקראת עליית "כל הנערים".

על חתנים ועל כלות

בפי חז"ל נקראה התורה כלה ועם ישראל חתן. משל ליחסי האהבה השוררים בין העם ובין תורתו הקדושה. מתוך משל זה התפתח הנוהג על פיו העולה לתורה אשר זוכה לסיים את קריאת התורה כולה נקרא "חתן תורה" והעולה אשר זוכה להתחיל את התורה מבראשית נקרא "חתן בראשית". נהגו בקהילות ישראל לכבד את חשובי הקהל בעלויות אלו. אותם עולים חשובים לא "יצאו בזול" ממעמד מכובד זה והיו מזמינים את הקהל כולו לקידוש חתנים, כלומר לסעודה גדולה בה הודו לקהל כולו על הכבוד אשר נפל בחלקם לסיים את התורה ולהתחילה מחדש. בעבר אף היו מנהגים בקהילות שונות ללוות את החתנים בצאתם מבית הכנסת ולפרוש מעליהם חופה, ממש כשם שאנו נוהגים היום בשמחת הנישואין כאשר אנו פורשים חופה מעל ראשי החתן והכלה.

סופו של התהליך

בשם גדולי החסידות אומרים כי ראש השנה, יום הכיפורים, חג הסוכות הם כולם הכנה לחג שמחתה של תורה. הווי אומר יום זה הינו השיא של כל חגי תשרי. אם נרצה יש כאן מסר להמשך השנה. עומדים אנו בפני תקופת החורף, תקופה בה הימים מתקצרים והלילות מתארכים, תקופה בה הקור והקדרות שולטים בכל. חג שמחת תורה הוא תחנת הדלק האחרונה לפני המסע הארוך והקשה אותו אנו עתידי לעבור. עברנו תחנות שונות, את אימת הדין של ימים נוראים, את בקשת הסליחה והמחילה של יום הכיפורים ואת שמחת חג הסוכות. שיאה של השמחה היא שמחת התורה שמחה אשר אמורה להאיר את הלילות הארוכים של החורף עד תחילתו של האביב.

שמחה וענוה / אריה בן גוריון

אחרי ככלות הכל – חשוב נא בזכות מי זכית ליבולי ברכה, האמנם רק כוחך וחריצותך הביאו לך ברכת יבולים, או שמא היה לך שותף ביקום? מי הוריד הגשם בעיתו, ומי הטל? מי הוציא השמש, והרוחות המפרות? כל שפע זה ניתן לך על בסיס ההדדיות והאהבה. שמור על היחס והאיזון, אל תקלקל, גם אל תתגאה בבלעדיותך. היה שמח והצטנע.

סיפור התמיד / יהושע רבינוב, קיבוץ גבת

ושוב הגיע אל קיצו הקיץ הגדול והסוער. נדמו רעש-תנובות וזמר הפרות. התפרקו גנים, עייפו שדות. אל השולים נאספות ההמולות, ואחרית דברים נפגשת עם ראשית דברים חוזרים, ובאוויר הרווי מתיקות של תשרי באים קולות חיים מעומק לא נודע.

אסיף. פניך אל מרחבי הלחם והפרי, ואזניך קשובות אל החולף ואל הבא. אל מול שמש מקדימה לשקוע, מעבר לתימרות אבק שבשדות – עולים פניו האחרים של הקיים. ואתה עושה חשבון עם עצמך, עם אדם ועם עולם. עם אחרית ועם ראשית חוזרת. וחשבונך עובר אל דממת האבן, הזוכרת.

עייפות רבה ועומק של ראות. אתה רואה עיניים רתוקות, משובצות באתר דמדומים, עיני רעים יורדי דומה, עיניים כמהות של ראשונים ואחרונים, של ישישים וצעירים, שאהבתם שפוכה על אלה הרגבים.

אסיף. אסיף של פרי ומגד תנובות, אסיף תהודות חיים של פה ושל מעבר. ורוח הערביים הטובה מרשרשת בקוצים את סיפור התמיד, של היות וכלות, זרוח ושקוע.

סוכות בתשרי ולא בניסן / ספר התודעה

הרי שנצטוו ישראל לצאת מבתיים ולשבת בסוכות בחמישה עשר לחודש השביעי. לזכר הסוכות שהקב"ה הושיבם בצאתם ממצרים, והלוא יציאת מצרים בניסן היתה והיה ראוי לעשות את הזכר בתקופת המאורע הראשון, בניסן, ולמה נצטוונו על תשרי?

כמה טעמים לדבר זה, ועיקר הטעם שתהא היציאה מן הבית ניכרת שהיא עשויה לשמו של הקב"ה. בימי ניסן רגיל אדם לצאת מביתו להנאתו ולדור בסוכה, שכבר פסקו הגשמים והחום מתגבר; אבל בימי תשרי הכל חוזרים מסוכותיהם לבתיים מפני הגשמים הממששים ובאים ומפני צינת הערבים. אבל ישראל שקובעים להם דירה בסוכה בתקופת תשרי, הכל רואין שמחמת גזרתו של הקב"ה עושים כן ולשמו. וכן הכתוב אומר "למען ידעו דורותיכם", מצווה שיהא ניכר ונודע שהסוכה עשויה לשם ה'.

הישיבה בסוכה / אריה בן גוריון

בתשרי, בטרם ירדו גשמי היורה, לעת כזאת היה נקרא האדם העברי לצאת מביתו הבטוח לדירת ארעי. דווקא כאשר בידיו עכשיו השפע. עליו להתקין למשפחתו סוכה מחומרי הטבע, לשבת בה שבעת ימים, להרגיש ולקלוט בחושי את רוחות הסתיו ואת ריחות הסכך. לא מרכיב הדיבור הוא עיקר ביטויו של החג, אלא היותך פיזית כל כולך בתוך הסוכה: ברגליך תחוש את האדמה; בעיניך – את כיפת השמים ואת צבעם, הניבטים מבעד למשחק האור והצל הסוככים את תקרתו. באוזניך תשמע משב רוחות בסכך ואתה תשחק את המשחק הדרמטי: כאילו אתה שם במדבר, צועד עם בני ישראל למישפחותיהם ושבטיהם במדבר סיני אל הארץ המובטחת.

אתה בתוך, ובה בעת אתה בקשר עם הטבע, החוץ וההיסטוריה. וכי למה עלי לצאת את ביתי המוגן והבטוח אל סוכת ארעי? התשובה היא חינוכית – למען נזכור בימי הטובה והשפע החומרי את ימי העוני והאין במדבר. ושרק תודות לזיכרון עמדנו במבחן הזמנים.

משמעות הסוכה – כזכר ליציאת מצרים. הסוכה הרופסת והארעית בה אנו בוחרים לשבת, היא סמל ניגודי לערי המסכנות ולפירמידות שבנו בני ישראל למלך, שרצה להשיג את הנצח ובנה בית עבדים. הסוכה פתוחה היא כנשפו של אדם בן חורין, פתוחה לארבע רוחות השמים, להתקשרות. פתוחה לעובר אורח הזקוק למקלט, פתוחה להקשיב לרוחות המנשבות בקרבך ובעולם, להדדיות רוחנית ואנושית.

בין ארעי לקבע / רות גביזון

כל המסרים הערכיים של חג הסוכות צומחים איפוא מתוך הקיטוב שבין "הארעי לקבע". הארעי מסומל על ידי הסוכה, ואילו הקבע מתבטא בחג האסיף. מן המתח ביניהם עולים ערכים ומצוות של שלום: הכנסת אורחים, צדקה ועזרה לזולת, הסתפקות במועט והעדפת חיי הרוח על החומרנות. לעימות שבין ה"ארעי" ל"קבע" נודעת משמעות מחנכת גם לגבי היחס לארץ ישראל. מתוך העימות הזה אנו לומדים להעריך את העובדה שיש לנו מולדת לחיות בה חיים עצמאיים, לשמוח בה, להודות למי שהביא לקיומה, ולהכיר באחריות המוטלת עלינו לשמור עליה (בעבודה, בהגנה, בשמירה על ערכי מוסר וביחסי רעות ושלום).

מקורות על מים ניסוך המים והתפילה לגשם

דברים י"א ו' י"ז

י כִּי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתָהּ בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ--לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא, אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִשָּׁם: אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת-זְרַעֲךָ, וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כַּגֵּן הַיָּרְקִי. יא וְהָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ--אָרֶץ הָרִים, וּבְקָעוֹת; לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם, תִּשְׁתָּה-מֵיָם. יב אָרֶץ, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֹתָהּ: תְּמִיד, עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ--מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה, וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה. יג וְהָיָה, אִם-שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֲתֶכֶם, הַיּוֹם--לֹאֲהַבָּה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, וּלְעַבְדּוֹ, בְּכֹל-לִבְבְּכֶם, וּבְכֹל-נַפְשְׁכֶם. יד וְנָתַתִּי מִטֵּר-אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ, יוֹרֵה וּמְלַקֹּחַשׁ; וְאִסַּפְתָּ דָגְנְךָ, וְתִירֶשֶׁתָּ וַיִּצְהַרְךָ. טו וְנָתַתִּי עֶשֶׂב בַּשָּׂדֶה, לְבִהֵמֹתַי; וְאָכְלָתָּ, וּשְׂבַעְתָּ. טז הַשְּׂמֵרוֹ לָכֶם, פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם; וְסָרְתֶם, וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, לָהֶם. יז וְחָרָה אֶף-יְהוָה בְּכֶם, וְעָצַר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יְהִי מָטָר, וְהִאֲדָמָה, לֹא תִתֵּן אֶת-יְבוּלָהּ; וְאֲבַדְתֶּם מִהָרָה, מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה, אֲשֶׁר יְהוָה, נָתַן לָכֶם.

"שלוש פנים לו לחג הסוכות: חדוות האסיף, שמחת בית השואבה וניסוך המים"

ילקוט שמעוני, אמור כ"ג

אתה מוצא שלוש שמחות כתובות בחג [סוכות]: "וְשִׂמְחַת בְּחַגְךָ", "וְהֵייתָ אֶף שִׂמְחָה", "וְשִׂמְחַתְּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שְׂבַעַת יָמִים". אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב אפילו שמחה אחת. למה? שבפסח התבואה נְדוֹנָת... וכן אתה מוצא, שאין כתוב בעצרת [שבועות] אלא שמחה אחת... ולמה? מפני שהתבואה נכנסת בפנים. ומה הטעם שאין כתוב בה שתי שמחות? מפני שפירות האילן נידונים. אבל בחג, שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתוב בו שלוש שמחות.

בבלי, יומא, כ"א

ועשן המערכה [עשן הקרבן של שמחת תורה] אפילו כל הרוחות שבעולם אין מזיזות אותו ממקומו? ואמר ר' יצחק בר אבדימי: במוצאי יום טוב האחרון של חג [סוכות] הכל צופין לעשן המערכה: נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי

בתים עצבין, מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין. נוטה כלפי דרום עניים עצבין ובעלי בתים שמחין, מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיהן משתמרין. נוטה כלפי מערב, הכל עצבין [שצפויה שנת בצורת], כלפי מזרח הכל שמחין [שצפויים גשמים כראוי].

זכריה י"ד ט"ז-י"ט

טז וְהָיָה, כָּל-הַנוֹתֵר מִכָּל-הַגּוֹיִם, הַבָּאִים, עַל-יְרוּשָׁלַם; וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת, וְלַחֵג, אֶת-חַג הַסֻּכּוֹת. יֵז וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא-יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפַּחַת הָאָרֶץ, אֶל-יְרוּשָׁלַם, לְהַשְׁתַּחֲוֹת, לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת--וְלֹא עֲלִיהֶם, יְהִי הַגָּשֶׁם. יח וְאִם-מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא-תַעֲלֶה וְלֹא בָּאָה, וְלֹא עֲלִיהֶם; תִּהְיֶה הַמַּגָּפָה, אֲשֶׁר יִגַּף יְהוָה אֶת-הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ, לַחֵג אֶת-חַג הַסֻּכּוֹת. יט זֹאת תִּהְיֶה, חֲטָאת מִצְרַיִם; וְחֲטָאת, כָּל-הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ, לַחֵג אֶת-חַג הַסֻּכּוֹת.

